

Vårt problemfylte forhold til Hamsun

DEN GAMLE: Knut Hamsun – 91 år.

Hvorfor er det fortsatt så sterke aversjoner mot Hamsun i talefore deier av norsk opinion, enda det snart er 50 år siden vår «litterære almenhet» kvittet seg med problemet, spør vår anmelder av en bok om norsk presses behandling av dikteren i de første etterkrigsårene.

Ture Stubergs bok sier lite om Hamsun, men desto mer om vårt problemfylte forhold til ham. Harald S. Næss er kommet til bind to av seks i samlingen av Hamsunbrev. – Det er når Hamsun er i affekt at han skriver de brev som for oss i ettertid er mest interessante å lese. Der temperaturen hos brevforfatteren er stigende, møter vi stedvis formuleringer som kan ta pusten fra noen hver.

MOT ENGLAND: Under en journalistkongress i Wien i juni 1943, høstet Knut Hamsun stor applaus da han under sin tale erklærte: «Det blir ingen fred på Jorden før England er beseiret!»

108591

Brevjungel full av ^{Ap} glede og desperasjon ^{2/15-95}

bok

Harald S. Næss:
KNUT HAMSUNS BREV 1896-1907
Gyldendal

Næss har nedlagt et stort og fortjenstfullt arbeid.

«Den udmærkede himmelske Fader har af sin velbekendte Naade nedsænk mig i den dybeste Elendighed, og han sidder vel nu og gnider sig naadig i Hænderne, for han har gjort et fint Arbejde. Jeg henvendte mig til ham ikke en Gang, men paa Knæ midt om Natten i Gaderne i Ostende en hel Maaned, kanskje fem Uger. Og han hørte mig sliq som han plejer at høre alle. Nu spytter jeg ham i Fjæset for Resten af mit Liv. Han har selv givet mig dette Sindelag og har selv Ansvaret.»

Hadde stedsnavnet – den belgiske byen Ostende – vært byttet ut med Kristiania, kunne man godt ha trodd at tekststavnippet ovenfor var hentet fra Knut Hamsuns «Sult» (1890). Det er imidlertid fra et privatbrev, riktignok av samme forfatter, men skrevet høsten 1901. I dypeste fortvilelse skriver Hamsun hjem til sin kone etter at han hadde spilt bort en større del av hen-

nes sparepenger ved rulettbordet i byens kasino.

For de som studerer Knut Hamsuns personlige og idémessige utvikling, er det avgjørt av interesse bl.a. å få bekreftet at det gudsbilde som jeg-helten i «Sult» opererer med, også ser ut til å ha vært Hamsuns eget – og det så sent som i 1901. Det anførte sitat kan samtidig tjene som eksempel på at det er når Hamsun er i affekt at han skriver de brev som for oss i ettertid er mest interessante å lese. Det er når glæden eller desperasjonen (helst det siste) er på det sterkeste at han gir av seg selv mest umiddelbart og direkte.

Stigende temperatur

Ikke alle av de godt og vel 350 brev som er gjengitt i bind II av Harald S. Næss' «Knut Hamsuns brev» kan i så måte sies å være like interessante. Siden intensjonen bak dette bokprosjekt er å få med absolutt alle brev vi har kjennskap til fra dikterens hånd, må det (i hvert fall for den menige Hamsun-leser) nødvendigvis bli en del «longører» i form av brev om forlagsdrift, familiepetitesser osv. Men der temperaturen hos brevforfatteren er stigende, møter vi stedvis formuleringer som kan ta pusten fra noen hver.

Bind II dekker perioden 1896-1907, dvs. i hovedsak samme tidsrom som Hamsuns første ekteskap varte. Hamsun traff Bergljot Bassøe Bech (1873-1943) i 1896. De ble gift to år senere, fikk et barn, Victoria, i 1902 og skilte lag i 1906. Hamsuns første ekteskap blir dermed en rød tråd gjennom denne boken. Vi følger ekteparet fra forlovelsestiden, hvor de utsettes for grov og anonym brevforfølgelse (Hamsun skulle svertes som fremtidig ekte-mann), via hvetebrødsdager i Aurdal (der Hamsun skrev mesteparten av «Victoria»), opphold i Helsingfors, reise gjennom Russland til Konstantinopel og endelig frem til husbygging i Drøbak (etter ektemannens egenhellige tegninger). Da huset sto ferdig, gikk familien i oppløsning.

Mammutprosjekt

Næss har gjennom sin brevredigering nedlagt et stort og fortjenstfullt arbeid. Han bør så absolutt få honnør og påskjønnelse fordi han har påtatt seg å føre dette planlagte mammutprosjekt (det skal i alt bli seks bind) frem til sin avslutning. Mammuter er imidlertid dyr det ikke er så enkelt å nedlegge – spesielt ikke når man er forholdsvis alene om oppgaven. Noteapparatet vitner om iherdig innsats for å fremskaffe vettuge realkommentarer, men det er selvfølgelig ikke til å unngå at feil og skjevheter oppstår underveis. Siden dette skrives for Aftenposten, skal jeg ta med et par eksempler på noter som etter min oppfatning er mindre vellykkede og som har tilknytningspunkter til denne avisen.

ENGASJERENDE: Den unge forfatteren Knut Hamsun var både engasjert og engasjerende. Noe som kom til å prege mer enn hans forfatterskap.

Næss skriver i en kommentar til et brev til redaktør Amandus Schibsted i mai 1896 (419a): «11 år tidligere, da Hamsun kom fra Amerika med «blødende lunger», hadde han også skrevet for Aftenposten [...] Ifølge Østby kom han ikke til å skrive i Aftenposten igjen før i 1903.» Da Arvid Østby utga sin Hamsun-bibliografi i 1970, var nok

denne viten «up to date», men den er ikke det i dag. Næss nevner selv (s. 14) et Hamsun-bidrag til Aftenposten i 1896, så her mangler det tydeligvis litt koordinering av opplysningene. Året etter offentliggjorde Hamsun forøvrig én av sine noveller i Aftenposten og lot avisen trykke teksten til ett av sine fordrag.

Polemikk

I brevet til Schibsted skriver Hamsun: «Det lader til vedvarende at skulde regnes mig til Onde, at jeg for nogle Aar siden tok mig for at eftergive lidt av Svindelen – Overbevisningssvindelen – i et enkelt Kristianiablad: Pressekollegialiteten burde kanskje ikke i dette Tilfælde tage Parti li imod mig i aarevis. Jeg har gjort Offentligheden en Tjeneste.» Ganske sikkert er det rommen li «Redaktør Lyng» (1893) Hamsun her sikter til. Her hadde han tegnet et lite flatterende portrett av redaktør Olav Thommessen i Verdens Gang, som han mente hadde sveket sin overbevisning av opportunistiske (les: opplagsmessige) årsaker. Næss nevner ikke Lyng, men henviser i stedet til en heller obskur artikkel i Social-Demokraten to år tidligere, en artikkel som antagelig ble lest av svært få da den sto på trykk og som neppe noen husket i 1896.

Enkelte ganger synes jeg nok Næss gjør en litt for summarisk bruk av Østbys bibliografi. For eksempel omtaler Hamsun i endel brev bokanmeldelser som er blitt ham til del i forskjellige periodika (feks. i brev 423, 424a, 442, 472). I stedet for de stadig gjentatte henvis-

ninger til at Østby ikke har registrert disse anmeldelsene, hadde det vært mer verdifullt å få vite hvor og når de har stått. Sett på bakgrunn av at Næss er henvist til å drive sin mammutjakt i ensomhet, er det forståelig at han av og til ser seg nødtvungent til å foreta slike «short-cuts». Det er likevel beklagelig.

3000 brev

Med beundringsverdig iver og utholdenhet har Næss «støvsuget» Hamsun-verdenen for å oppspore flest mulig brev. Og stadig – også under redigeringsarbeidet – har det dukket opp nytt materiale. Når arbeidet en gang er avsluttet, vil trolig flere enn 3000 brev være blitt publisert. Underveis kan det nok enkelte ganger være vanskelig å beholde den fulle og hele oversikt. Blant de brev som ikke er kommet med i bind II, er flere lengre og interessante brev i 1897 til daværende stortingspresident Ullmann – gjengitt i «Den rettspsykiatriske erklæring om Knut Hamsun» (Gyldendal 1978). Brevene omhandler den anonyme forfølgelse, og ifølge de psykiatriske sakkyndige anno 1945 gir de «et levende inntrykk» av Hamsuns «store suggestivitet som synes egnet til å lede ham direkte inn i en paranoid psykose, induisert fra hans daværende forlovede» (!?).

Vi ønsker Harald Næss lykke til i hans videre og spennende, men til tider sikkert nokså utakknemlige mammutjakt i den hamsunske brevjungel. Han har nedlagt to bind allerede og er på sporet av fire til.

God jakt!

LARS FRODE LARSEN

«Senil, forfengelig, sløvet narr»

Rp 21/5-95

bok

**Tore Stuberg:
HAMSUN, HITLER OG PRESSEN
Leseselskapet, Oslo 1995.**

Norsk presse ble betydelig mildere overfor Hamsun allerede i 1949. Men deler av norsk opinion er ennå like avisende.

Denne boken holder seg til overflaten: Hvordan reagerte norsk presse på tilfellet Hamsun i de første etterkrigsårene?

Forfatteren (en begavet filolog, som døde altfor ung i 1986) refererer og dykker sjelden ned i analyser. Like fullt er det en interessant bok, som samler stoff til det stadig aktuelle spørsmål om nordmenns traumatiske forhold til sin største nåtidsdikter.

Retten etter krigen var det et unisont pressekrav at Hamsun måtte få meget streng behandling, og det kom kritikk over at myndighetene opptrådte lemfeldig. Landssvikeren Hamsun stod i fokus. Dikteren ble avskrevet. «Det nærmet seg hets», skriver Stuberg.

Johan Borgen (som selv var enormt Hamsun-påvirket i sine første litterære arbeider) ble en av de sterkeste stemmer i koret. Stuberg kunne også ha nevnt Sigrid Undset. Dagbladet (med Hamsun-biografen Einar Skavlan som sjef) var nådeløst, også i flere år fremover.

Men det ble snart et gjennomgangstema (unntatt i Dagbladet) at Hamsun åpenbart var senil, en forfengelig,

sløvet narr, osv. Det må ha inspirert «kretsen», med riksadvokat Arntzen som aktør, til løsningen: Hamsun skulle mentalundersøkes, så kunne både han og Norge bli spart for en pinlig straffesak mot en snart 90-årig verdensberømt dikter.

De fleste avisene sluttet opp om dette. Men da den ønskede konklusjonen kom («varig svekkede sjelsevner»), fikk pipen en annen lyd: At straffesaken ble henlagt, var utålelig.

Nye toner

En stor NTB-artikkel i 1946 bragte inn nye toner: Den gamle Hamsun var blitt misbrukt og «forført» av okkupantene. Her ble det også fortalt om hans dramatiske møte med Hitler, som Hamsun hadde terget til det store raseri med sitt fremstøt for å få ham til å kvitte seg med Terboven. (Men frem til i dag har norske aviser flere ganger gitt den samme historien i reprise, som om det var en stor nyhet.)

Dikterens 90-årsdag i 1949 ble et vendepunkt. Da bragte de fleste avisene store artikler med hyldest av den geniale dikter, og sterke beklagelser over hans svik i alderdommen. Men Dagbladet og Morgenbladet forholdt seg demonstrativt tause.

Samme høst kom «På gjengrodd stier» og ble årets boksensasjon. De fleste avisene var fulle av lovord: Et gripende menneskelig dokument. Hamsun var ennå på høyden i kunstnerisk grep og stilistisk mesterskap.

Nesten halvparten av anmeldelsene

var allikevel sterkt negative. «Skrevet i følelser som er sløvet og forvillet av alderdom, og med en igjengrodd hjerne», skriver Hans Lyche i Handels- og Sjøfartstidende. «En mimrende gamlings høyst uviktige og utidige syt over bagateller», skriver Kjell Krogvig i Morgenposten. Og Nationens Niels Chr. Brøgger finner det uforståelig «at noen kan benekte at den er skrevet av en mann med svekkede sjelsevner».

Men det ble allikevel virkningen i den litterære opinion: Her lå det ugen-drivelige bevis for at Langfeldt-Øde-gaards konklusjon om «varig svekkede sjelsevner» var tøv. Hamsun hadde vist større sjelsevner enn psykiaterne.

Stuerent igjen

I februar 1952 døde Hamsun. Nyheten kom i skyggen av OL, men ble fulgt av lange nekrologer der den geniale dikter blir hyldet. Hans svikt under krigen stenger ikke lenger for gleden ved å lese verkene, som har få eller ingen spor av den giftige ideologi han som olding gikk i tjeneste hos. Et år etter Hamsuns død ble dette syn autorisert av Francis Bull, gjennom en stor tale i Universitetets Aula. Det blir stuerent igjen å lese Hamsun.

Våren 1954 kom Hamsuns samlede verker på boksalg. De hadde støvet ned i Gyldendals lager gjennom mange år, men nå ble det et eventyrlig run på dem. Selv var jeg en av de heldige som greide å tilkjempe meg et eksemplar. Gyldendal tok signalet: Samme høst

SAMSPILL: Knut Hamsun og hans pro-sessfullmek-tig, Sigrid Stray, samar-beidet godt da det blåste som verst rundt ham.

kom «Samlede verker» i ny utgave og ble overstrømmende mottatt.

Men det var noen dissenterende stemmer. I 1952 offentliggjorde Aasmund Brynildsen sitt essay «Svermeren og hans demon» med streng ideologisk kritikk av Hamsuns diktning som kald og menneskefiendtlig. Det kom kraftige svar fra bl.a. Jens Bjørneboe og Arild Haaland. Og Gabriel Langfeldt gikk i forsvarskamp for sin psykiatriske erklæring: Den var den eneste mulige resept for å «rehabiliter» Hamsun. Langfeldts viktigste opponent ble Sigurd Hoel. Det er neppe for mye sagt at Hoel vant kampen.

Der slutter Stubergs undersøkelse. Gammelt nytt? For noen, kanskje – men ingen har før sammenstilt dette stoffet systematisk. Det er nyttig at det er blitt gjort. Det sier lite om Ham-

sun, men desto mer om vårt problemfylte forhold til ham.

Et interessant trekk er at sørlandsavisene hele tiden var de mest forsonlige i omtalen av ham. Desto merkeligere er det at nettopp Sørlandet i dag synes å ha blitt den siste bastion for uforsonlighet mot dikteren på Nørholm. Hvordan vil fremtidige litteratursosiologer forklare det?

Fortsatt aversjoner

Boken torpederer myten om at det gikk så overraskende lang tid før norsk litterær opinion tok Hamsuns diktning til nåde igjen. Det tok tvert imot bemerkelsesverdig kort tid.

Men da må vi skjelle mellom «den litterært opplyste almenhet» og opini-

onen forøvrig. Boken kaster lys over et tema som den ikke tar opp: Avisenes rolle som «opinionsledere» er antagelig overdrevet.

Da gjenstår det store spørsmål som faller utenfor denne bokens ramme: Hvorfor er det fortsatt så sterke aversjoner mot Hamsun i talefore deler av norsk opinion, enda det snart er 50 år siden vår «litterære almenhet» kvittet seg med problemet? Frankrike hadde sin Céline, USA sin Ezra Pound – men der har man forlengst avskrevet deres nazi-engasjement som et biografisk faktum uten nevneverdig betydning for synet på deres diktning. Hvorfor henger det så mye lenger i hos oss?

LARS ROAR LANGSLET